

IZVJEŠTAJ O ISKUSTVIMA UČEŠĆA U STRUČNIM STUDENTSKIM PRAKSAMA U PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA I ADVOKATURI

SA PREPORUKAMA ZA POBOLJŠANJE
IZVOĐENJA STUDENTSKIH PRAKSI

NACIONALNI CENTAR ZA DRŽAVNE SUDOVE –
URED U BOSNI I HERCEGOVINI

**IZVJEŠTAJ O ISKUSTVIMA UČEŠĆA U STRUČNIM
STUDENTSKIM PRAKSAMA U PRAVOSUDNIM
INSTITUCIJAMA I ADVOKATURI**

SA PREPORUKAMA ZA POBOLJŠANJE
IZVOĐENJA STUDENTSKIH PRAKSI

SARAJEVO, 2023.

**JAČANJE PRAVOSUDNOG SISTEMA KROZ
UNAPREĐENJE PRAKTIČNOG
OSPOBLJAVANJA STUDENATA PRAVA U BIH
(BIH JUST-ED PROJEKAT)**

Projekat implementira Nacionalni centar za državne sudove
Finansijski podržan od Ministarstva vanjskih poslova SAD / INL

Izveštaj pripremio

Nacionalni centar za državne sudove – Ured u Bosni i Hercegovini (NCSC)

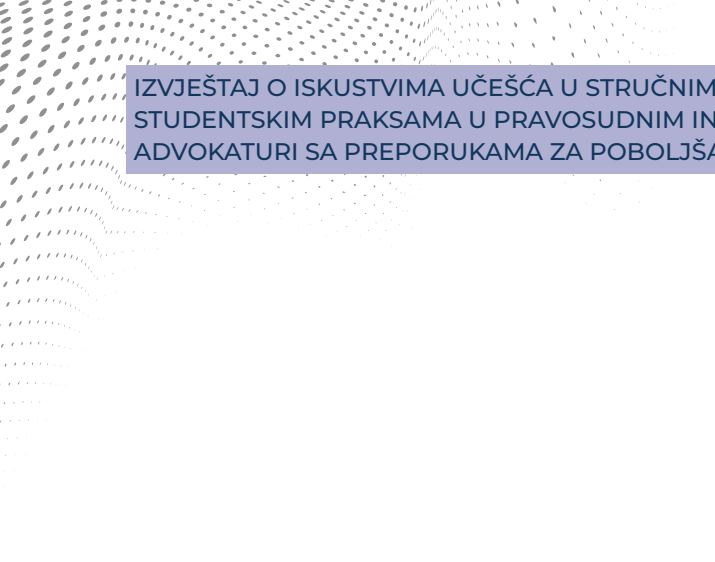
Dizajn i priprema
Sanin Pehlivanović

Štampa
CPU Print

Izdavač
©NCSC, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
1.1. Proces organizacije stručnih studentskih praksi	5
1.2. Struktura i metodologija istraživanja.....	7
2. PODACI O ISPITANICIMA	9
3. REZULTATI ANKETIRANJA	11
3.1. Iskustvo učešća u stručnoj studentskoj praksi iz perspektive mentora i studenata.....	11
3.2. Najkorisniji aspekti studentske prakse iz perspektive mentora i studenata.....	13
3.3. Podrška u realizaciji studentske prakse: upotreba edukativno-resursnih materijala.....	14
3.4. Značaj i održivost organiziranja stručnih studentskih praksi	15
4. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJE IZVOĐENJA STUDENTSKIH PRAKSI (PRIJEDLOG MODELA STRUČNE PRAKSE)	17

IZVJEŠTAJ O ISKUSTVIMA UČEŠĆA U STRUČNIM
STUDENTSKIM PRAKSAMA U PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA I
ADVOKATURI SA PREPORUKAMA ZA POBOLJŠANJE IZVOĐENJA STUDENTSKIH PRAKSI

1. UVOD

1.1. Proces organizacije stručnih studentskih praksi

U akademskoj 2021/2022. godini pilotirane su prve stručne studentske prakse na osnovu zaključenog Okvirnog sporazuma o razumijevanju za unapređenje praktične nastave i obuke za studente prava i diplomirane pravnike (dalje u tekstu: Okvirni sporazum).¹ Prakse su organizirane za studente Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu i Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Naredne akademske godine i Pravni fakultet Univerziteta u Zenici se priključio procesu. Specifičnost ovih stručnih praksi, u odnosu na one organizirane u ranijem periodu, ogleda se u uspostavljanju bliže institucionalne saradnje akademske i profesionalne zajednice, postojanju mehanizma koordinacije aktivnosti i blagovremene razmjene informacija, kao i organizaciono-tehničkoj podršci koju je Nacionalni centar za državne sudove – Ured u BiH (u daljem tekstu: NCSC) pružao pravnim fakultetima i pravosudnim institucijama. Također, od uspostavljanja saradnje na osnovu Okvirnog sporazuma, dodatno je naglašena važnost ovakvog vida stručnog usavršavanja studenata prava i uloga profesionalne zajednice pravnika u oblikovanju budućih generacija pravnika. Sudije, tužioci i advokati koji su dobrovoljno i bez naknade mentorisali studente kroz višestruke cikluse stručnih praksi, te koordinatori koji su pravovremeno koordinirali aktivnosti mentora i studenata najviše su zaslužni za uspješnu organizaciju i provođenje učinkovitih studentskih praksi.

Stručne prakse su prvobitno organizirane za predmete sa katedre za Krivično pravo, a prije svega za Krivično procesno pravo. Na inicijativu predmetnih profesora i koordinatora, a nakon uspješno završenog prvog ciklusa realizacije ovog vida praktične nastave, nastavljeno je organiziranje stručnih praksi uz ekspanziju na druge naučno-nastavne oblasti. Stručne prakse su se obavljale u okviru predmeta Kriminalistika, Finansijsko pravo, Građansko

1 Glavni cilj Okvirnog sporazuma je unapređenje saradnje i uspostavljanje mehanizma za efikasnu komunikaciju između pravnih fakulteta, pravosudnih institucija, profesionalnih udruženja pravnika, kao i centara za edukaciju sudija i tužilaca, a u segmentu realizacije i unapređenja praktične nastave za studente prava i praktičnog osposobljavanja za diplomirane pravnike. Okvirni sporazum je prihvatio značajan broj (38) akademskih i pravosudnih institucija, kao i profesionalnih/strukovnih udruženja u BiH, čime su se iste obavezale na podršku i preduzimanje aktivnosti na unapređenju praktične obuke za studente prava.

procesno pravo, Penologija i Obligaciono pravo II za studente Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, te Građansko procesno pravo za studente Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici. Pravni fakultet u Istočnom Sarajevu koji je prvobitno organizirao prakse samo u pravosudnim institucijama sa sjedištem u Istočnom Sarajevu inicirao je priključenje pravosudnih institucija iz Bijeljine i Trebinja u proces organiziranja praksi. Isto tako, prepoznavši praktične potrebe studenata Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru u akademskoj 2022/2023. godini stručne prakse su obavljene i u institucijama sa sjedištem u Konjicu i Trebinju.

U skladu sa specifičnim potrebama pravnih fakulteta i kapacitetima pravosudnih institucija razvijeni su različiti pristupi u organiziranju i strukturiranju stručnih praksi. Zajedničko za stručne prakse organizirane za studente Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici i Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu je vrijeme njihovog trajanja od 15 sati. S druge strane, vremensko trajanje stručne prakse za studente Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru bilo je tri sedmice, a što je u skladu sa planom studiranja ovog pravnog fakulteta kojim je predviđena obaveza obavljanja prakse za sve studente četvrte godine. Još jedno zajedničko obilježje organiziranja prakse prisutno kod Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici i Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru bilo je to da su ovi pravni fakulteti ponudili mogućnost obavljanja prakse samo studentima viših godina (treće i četvrte godine). S druge strane, na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu praksu su obavljali i studenti druge godine s obzirom na to da je obavljanje prakse za sve studente, s izuzetkom studenata prve godine, zakonska obaveza, a u skladu sa zakonodavnim okvirom koji je bio važeći u trenutku realizacije praksi.²

Specifičan pristup u organizaciji stručnih praksi primijenjen je od strane Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu pri čemu je, za razliku od ostalih partnerskih fakulteta u kojima su studenti obavljali praksu u jednoj instituciji, omogućeno obavljanje prakse u tri pravosudne institucije. Konkretno, svaki student je imao priliku obavljanja prakse u Okružnom javnom tužilaštvu u Istočnom Sarajevu, Osnovnom sudu u Sokocu i Okružnom sudu u Istočnom Sarajevu. Ovakav model organiziranja prakse prepoznat je kao optimalan zbog toga što studentima daje mogućnost upoznavanja sa specifičnostima svake pojedine institucije unutar sistema krivičnog pravosuđa i praćenja postupanja nosilaca pravosudnih funkcija u radu na predmetu u različitim fazama krivičnog postupka.

2 Prethodno važeći Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo”, br.: 33/17, 35/20, 40/20 i 39/21) obavezivao je visokoškolske ustanove da u studijskoj godini organiziraju praktičnu nastavu u obimu od najmanje 30 ECTS kredita u toku dodiplomskog studija. Zakon o visokom obrazovanju („Sl. novine Kantona Sarajevo”, br. 36/2022) čijim je stupanjem na snagu prestao važiti prethodno navedeni Zakon predviđa obavezu visokoškolskih institucija da u nastavni proces uključe praktičnu nastavu, ali ne precizira u kojem obimu se ona treba realizirati.

Ukupno je 320 studenata četiri pravna fakulteta (u rasponu od dvije akademske godine) obavilo stručnu praksu pod mentorstvom 125 mentora iz 18 pravosudnih institucija i pet advokatskih kancelarija³.

1.2. Struktura i metodologija istraživanja

Sveobuhvatna analiza iskustava i stavova studenata i mentora omogućila je uočavanje podudarnosti u stavovima ispitanika, naročito u segmentu koji se odnosi na prepoznavanje benefita i izazova prilikom obavljanja stručnih praksi. Također, ovakav pristup omogućio je prepoznavanje specifičnih potreba navedenih skupina ispitanika.

Ankete su pripremljene u online formatu uz pomoć google forms aplikacije putem koje je izvršena i analiza cjelokupnih rezultata. Distribuiranje ankete izvršeno je uz podršku koordinatora pravnih fakulteta i pravosudnih institucija koje su učestvovala u organizaciji praksi, tako da su ankete direktno distribuirane na email adrese učesnika. Istraživanje stavova i iskustava vezanih za obavljenu stručnu studentsku praksu izvršeno je po završetku svakog pojedinačnog ciklusa stručnih praksi.

Rezultati anketa prezentirani su u sklopu okruglih stolova organiziranih na nivou svakog pojedinačnog pravnog fakulteta, u kojima su učestvovali koordinatori pravosudnih institucija i pravnog fakulteta, mentori i studenti. Okrugli stolovi su organizovani kako bi se analizirala uspješnost provedenih praksi, identificirali glavni izazovi i potrebe, te utvrdili zajednički zaključci (naredni koraci) kojima će se doprinijeti poboljšanju realizacije budućih studentskih praksi.

Rezultati sveobuhvatne analize anketa u ovom izvještaju prezentirani su u sljedećim tematskim cjelinama:

1. Iskustvo učešća u stručnoj studentskoj praksi iz perspektive mentora i studenata;
2. Najkorisniji aspekti studentske prakse iz perspektive mentora i studenata;
3. Podrška u realizaciji studentske prakse: upotreba edukativno-resursnih materijala;
4. Značaj i održivost organiziranja stručnih studentskih praksi.

3 To su: Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo, Općinski sud u Sarajevu, Kantonalni sud u Sarajevu, Vrhovni sud Federacije BiH; Okružno javno tužilaštvo Istočno Sarajevo, Okružno javno tužilaštvo u Bijeljini, Okružni sud u Istočnom Sarajevu, Okružno javno tužilaštvo u Trebinju, Okružni sud u Trebinju, Osnovni sud u Bijeljini, Osnovni sud u Trebinju, Osnovni sud u Sokocu; Kantonalno tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona, Općinski sud u Mostaru, Kantonalni sud u Mostaru; Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona, Općinski sud u Zenici, Kantonalni sud u Zenici; Advokat Anja Loga iz Sarajeva; Advokat Dijana Hasić Kamarić iz Sarajeva; Advokatska kancelarija Kebo Guzin iz Mostara; Advokatska kancelarija Dautbegović iz Zenice; Advokatska kancelarija Ljubović iz Zenice.

Radi prikupljanja relevantnih podataka i što veće reprezentativnosti rezultata pri provođenju anketiranja primijenjeni su sljedeći parametri:

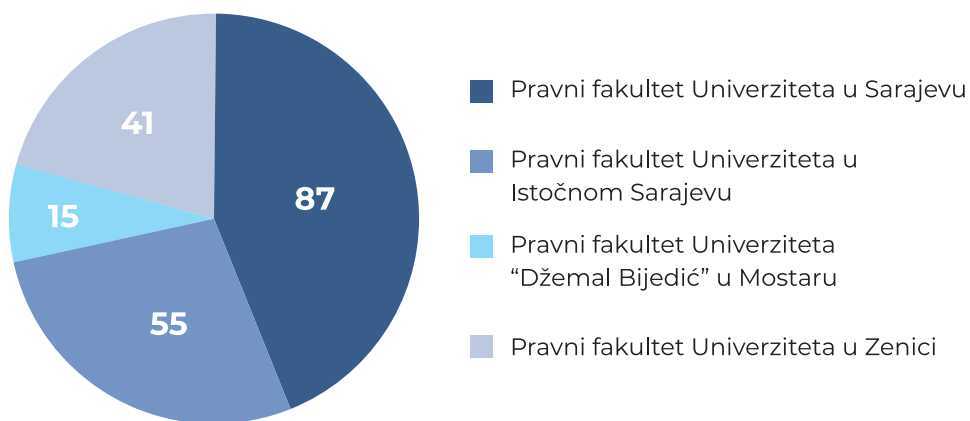
- Metod prikupljanja podataka: upitnik je bio izrađen u online formatu putem Google forms programa.
- Strategija uzorkovanja: anketa je provedena na svrsishodnom uzorku među studentima i mentorima koji su učestvovali u studentskim praksama organiziranim na temelju saradnje uspostavljene Okvirnim sporazumom.
- Period prikupljanja podataka: decembar 2021. godine – maj 2023. godine (akademski godina 2021/2022 i akademska godina 2022/2023.)⁴
- Broj ispitanika: 198 studenata i 80 mentora.
- Anketa je bila u potpunosti anonimna.

4 Prezentirana analiza anketa obuhvaća odgovore studenata Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu koji su učestvovali u stručnim praksama u ljetnom i zimskom semestru u 2021/2022. i 2022/2023. akademskoj godini, odgovore studenata Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu za prakse organizirane u zimskom semestru 2021/2022. i zimskom semestru akademske 2022/2023., odgovore studenata Pravnog fakulteta „Univerziteta Džemal Bijedić“ za prakse organizirane u ljetnom semestru akademske 2022/2023. godine, te odgovore studenata Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici za prakse organizirane u ljetnom i zimskom semestru akademske 2022/2023. godine. Napominjemo da stručne prakse koje su se organizirale u ljetnom semestru 2021/2022. za studente Pravnog fakulteta „Univerziteta Džemal Bijedić“, kao ni stručne prakse koje su organizirane tokom ljetne pauze u akademskoj 2022/2023. godini za studente Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, nisu predmet ove analize (iz razloga: 1) nemogućnost adekvatnog uzorkovanja, i 2) vremenski period implementacije praksi se poklapao sa pisanjem izvještaja).

2. PODACI O ISPITANICIMA

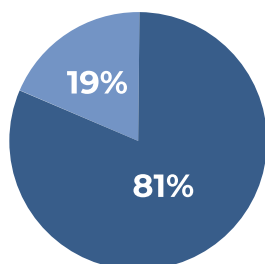
Sveobuhvatna analiza iskustava učešća u stručnim studentskim praksama uključuje odgovore od ukupno 198 studenata Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Pravnog fakulteta Univerziteta Istočno Sarajevo, Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici i Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Najveće učešće u anketiranju uzeli su studenti Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu koji ima najveći broj studenata, a na kojem je obavljanje prakse u skladu sa važećom zakonskom regulativom počevši od druge godine studija obavezno za sve studente, i to u okviru različitih predmeta. Ukupno je 161 ispitanica ženskog spola učestvovala u anketiranju (81,31%), te 37 ispitanika muškog spola (18,7%).

BROJ ANKETIRANIH STUDENATA

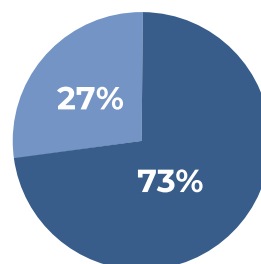
SPOLNA STRUKTURA STUDENATA

■ ŽENE ■ MUŠKARCI

SPOLNA STRUKTURA MENTORA

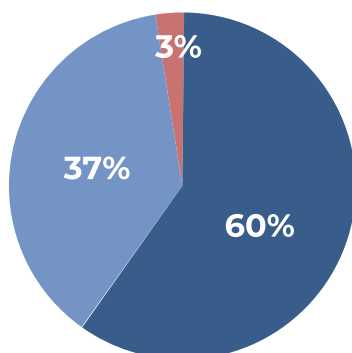
■ ŽENE ■ MUŠKARCI

Kada je riječ o strukturi ispitanika mentora, 60% ispitanika bili su sudije, 37% tužiocima dok su od ukupno 5 advokata koji su mentorisali studente dva advokata podijelila svoja zapažanja o realiziranoj studentskoj praksi sa studentima. Nešto više od 70%, tačnije 58 mentora bile su žene.

PROFESIONALNA OKUPACIJA ANKETIRANIH MENTORA

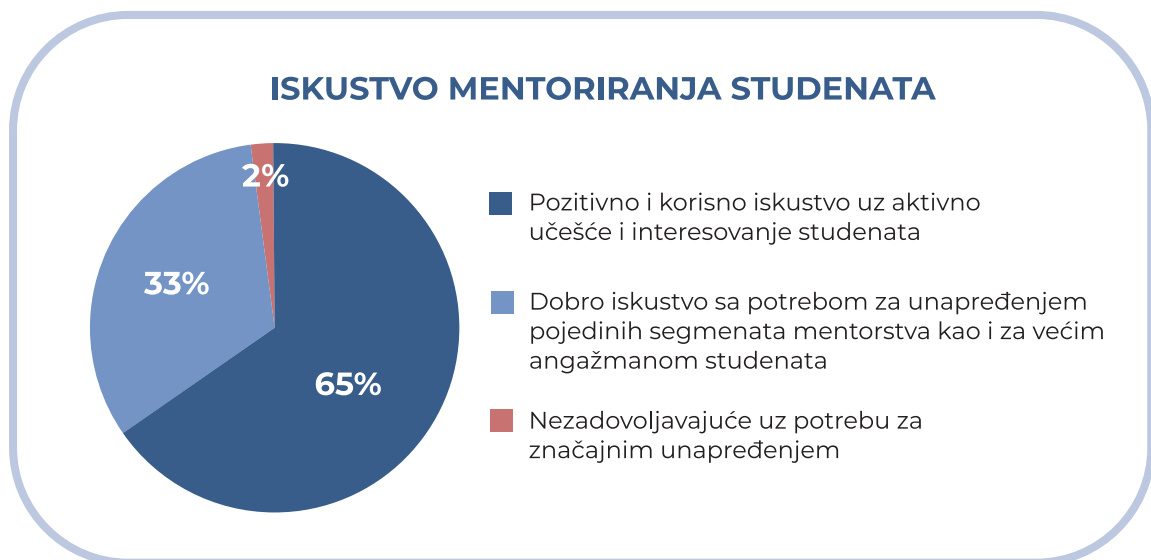
■ SUDIJE
■ TUŽIOCI
■ ADVOKATI

3. REZULTATI ANKETIRANJA

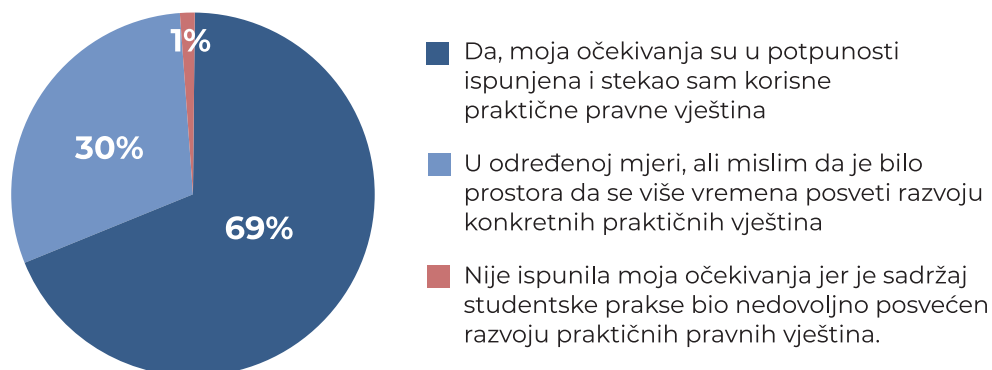
3.1. Iskustvo učešća u stručnoj studentskoj praksi iz perspektive mentora i studenata

Većina mentora okarakterizirala je svoje iskustvo mentoriranja studenata kao pozitivno i korisno iskustvo uz aktivno učešće i zainteresiranost studenata. Nešto više od 30% zadovoljno je svojim iskustvom mentoriranja, s tim da je prepoznata potreba za unapređenjem pojedinih segmenata stručne prakse.

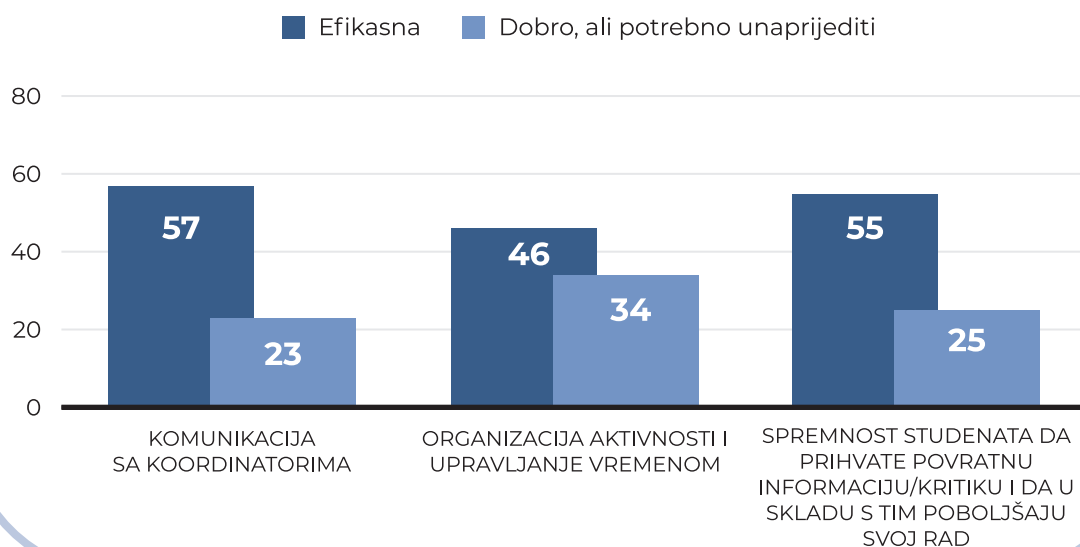
Kada je riječ o očekivanjima studenata i ishodima učenja vezanim za unapređenje praktičnih pravnih vještina, studentska praksa je u potpunosti ispunila očekivanja većine studenata (69%). Kao što sugerišu i komplementarni stavovi mentora, 30% studenata smatra kako postoji potreba za daljim unapređenjem prakse i to prevashodno kroz posvećivanje više vremena razvoju konkretnih praktičnih vještina.

OČEKIVANJA STUDENATA U POGLEDU RAZVOJA PRAKTIČNIH PRAVNIH VJEŠTINA

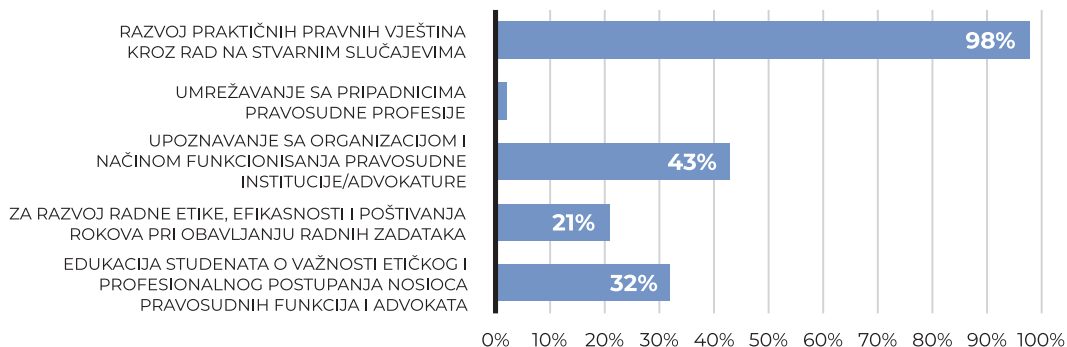
Premda je većina mentora izrazila zadovoljstvo ponuđenim aspektima prakse, značajan broj mentora je prepoznao organizaciju aktivnosti i upravljanje vremenom kao aspekt prakse koji treba dodatno unaprijediti. Kao što je vidljivo iz sljedećeg grafikona, kao najefikasniji aspekt prakse od strane mentora ocijenjena je komunikacija sa koordinatorom imenovanim ispred pravnog fakulteta, i komunikacija sa studentima koji su pokazali spremnost da prihvate kritiku i u skladu sa njom unaprijede svoj rad.

EFIKASNOST POJEDINIH ASPEKATA STRUČNE STUDENTSKE PRAKSE

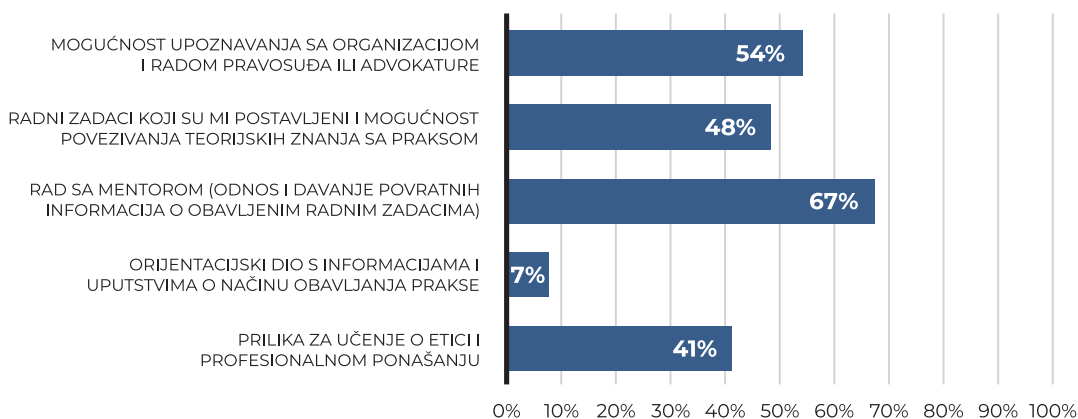
3.2. Najkorisniji aspekti studentske prakse iz perspektive mentora i studenata

NAJVEĆI BENEFITI STRUČNE STUDENTSKE PRAKSE IZ PERSPEKTIVE MENTORA

Razvoj praktičnih pravnih vještina za gotovo sve mentore (98%) najkorisniji je aspekt prakse za studente prava. Upoznavanje sa organizacijom pravosudne institucije, odnosno advokatske kancelarije u kojoj se praksa obavljala prepoznat je kao drugi najznačajniji benefit za studente. Ispitani studenti gotovo su istog stava, te su kao najkorisnije aspekte stručne prakse identificirali prvenstveno rad sa mentorom, upoznavanje sa organizacijom i radom institucije i radne zadatke koji su omogućili primjenu stečenog teorijskog znanja i razvoj praktičnih pravnih vještina. Prema mišljenju mentora, stručna praksa nije značajno doprinijela umrežavanju studenata sa pripadnicima pravosudne profesije, a za studente je najmanje značajan bio orijentacioni, tj. uvodni dio prakse koji podrazumijeva pripremu za praksu i informisanje o načinu njenog obavljanja.

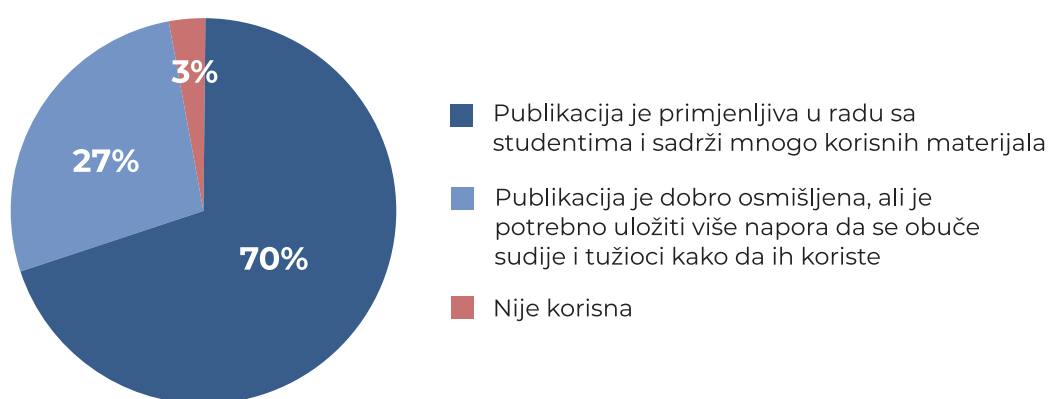
NAJKORISNIJI ASPEKTI STRUČNE STUDENTSKE PRAKSE IZ PERSPEKTIVE STUDENATA

3.3. Podrška u realizaciji studentske prakse: upotreba edukativno-resursnih materijala

Priručnik za mentore: obavljanje stručne prakse studenata/pripravnika u pravosudnim institucijama i advokaturi je inovativni resursni materijal nastao kao jedan od rezultata rada stručnog panela⁵. Njegova svrha je pružanje korisnih informacija i alata za upotrebu mentorima tokom vođenja praktičnih aktivnosti u okviru stručne prakse. Mentori u svim pravosudnim institucijama u kojima se organizirala praksa imali su na raspolaganju ovaj materijal. Sedamdeset posto (70%) ispitanih mentora ocijenilo je Priručnik kao materijal koji je koristan i primjenjiv u radu sa studentima. Dvadeset sedam posto (27%) mentora smatralo je kako je Priručnik dobro osmišljen, ali da postoji potreba da se uložiti više napora u obuku mentora o načinu njegovog korištenja.⁶ Ipak, većina mentora prepoznala je Priručnik kao korisnu Publikaciju koja doprinosi boljem strukturiranju stručne prakse i izgradnji profesionalnog odnosa sa studentom.

PRIMJENJIVOST I KVALITET PRIRUČNIKA ZA MENTORE

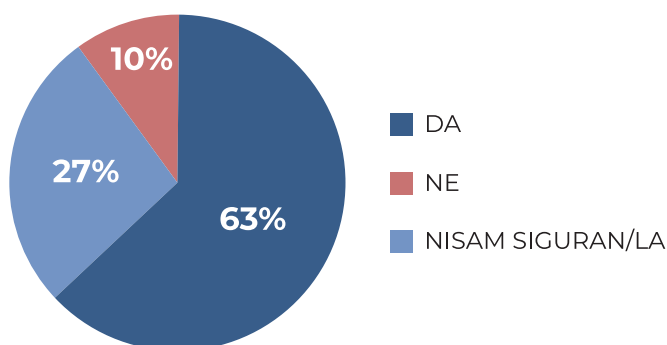
Nakon prvog izvođenja stručnih studentskih praksi u akademskoj 2021/2022. zajednički zaključak učesnika procesa bio je da postoji potreba za kreiranjem posebnog resursno edukativnog materijala namijenjenog studentima. Kao jedan od izazova u realizaciji uspješne prakse identificirana je nedovoljna pripremljenost studenata, te je kreiranje posebnog materijala za studente predloženo kao rješenje. Šezdeset tri posto (63%) studenata smatralo je

5 NCSC je 2020. godine oformio stručni panel s ciljem uspostavljanja saradnje akademske i profesionalne zajednice pravnika u BiH u aktivnostima usmjerenim na unapređenje praktične nastave i obuke studenata prava i diplomiranih pravnika. Stručni panel činilo je petnaest članova: profesori partnerskih pravnih fakulteta, praktičari (sudije, tužioci, predstavnici profesionalnih udruženja pravnika) i predstavnici centara za edukaciju sudija i (javnih) tužioca u FBiH i RS sa iskustvom provođenja praktične nastave i rada sa studentima prava.

6 S tim u vezi NCSC je od akademske godine 2022/2023. organizirao uvodne sastanke sa koordinatorima i mentorima pravosudnih institucija i pravnih fakulteta na lokalnom nivou na kojima je, pored planiranja organizacije studentskih praksi, predstavljena svrha i način korištenja priručnika u radu sa studentima.

da bi iskustvo stručne studentske prakse bilo produktivnije kada bi studenti prije otpočinjanja prakse imali na raspolaganju određeni edukativno resursni materijal. Samo deset posto (10%) ispitanika bilo je stava da kreiranje posebnog priručnika za studente ne bi značajno doprinijelo unapređenju iskustva praktičnog učenja tokom prakse.⁷

**ISKUSTVO STUDENTSKE PRAKSE BILO BI PRODUKTIVNIJE
UZ POSTOJANJE PRIRUČNIKA, ODNOSNO ODREĐENOG
EDUKATIVNO-RESURSNOG MATERIJALA KAO PODRŠKE
PRIJE OTPOČINJANJA PRAKSE**

3.4. Značaj i održivost organiziranja stručnih studentskih praksi

Obje kategorije ispitanika su na gotovo identičan način prepoznali benefite stručnih praksi koji se prvenstveno ogledaju u razvoju praktičnih pravnih vještina. Preduslov za ostvarenje ciljeva učenja tokom prakse je izgradnja profesionalnog odnosa zasnovanog na uzajamnom poštovanju mentora i studenata. Većina mentora ocijenila je komunikaciju sa studentima i njihovu otvorenost ka kritici kao vrlo efikasnu. S druge strane većina studenata posmatra rad sa mentorom i dobivanje povratne informacije o obavljenim radnim zadacima kao jedan od najkorisnijih aspekata ovog iskustva. Uvidi u iskustva mentora i studenata sugerišu da potreba za značajnijim unapređenjem stručnih praksi postoji u segmentu organizacije praksi, dok je angažman mentora i zainteresiranost studenata na zadovoljavajućem nivou.

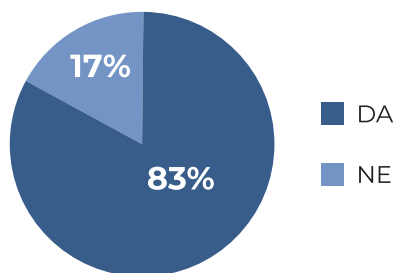
Već ranije provedene ankete⁸ među studentima i praktičarima sugerišu da se stručna studentska praksa smatra najvrjednijim modelom praktičnog osposobljavanja studenata, kao i da se praktične pravne vještine najefikasnije razvijaju kroz rad studenata sa mentorom u realnom radnom okruženju.

⁷ Obzirom na konsenzus studenata i mentora da bi postojanje praktičnih smjernica i savjeta unaprijedilo iskustvo stručne prakse, NCSC će dodatno podržati proces kroz izradu Priručnika za studente za studentsku praksu.

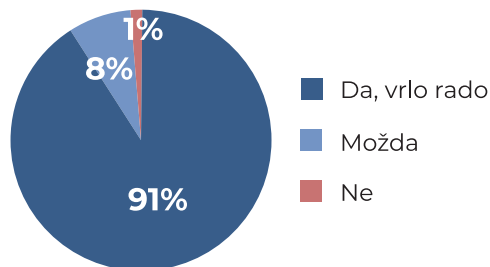
⁸ S ciljem spoznavanja iskustava i stavova studenata prava, njihovih profesora i praktičara prava u vezi s praktičnim oblicima nastave tokom i nakon studiranja, Nacionalni centar za državne sudove u BiH pripremio je, administrirao i analizirao tri posebne ankete namijenjene navedenim ciljnim grupama. Anketa je provedena među 62 studenta, 87 profesora/edukatora i 103 praktičara prava iz cijele BiH. Sve tri kategorije ispitanika prepoznaju studentsku praksu (stažiranje) kao najvrjedniju praktičnu aktivnost za sticanje i razvoj praktičnih vještina.

Stavovi studenata i mentora koji su sudjelovali u stručnim praksama komplementarni su sa prethodno iznešenim nalazima. Osamdeset tri posto (83%) studenata posmatra iskustvo učešća u studentskoj praksi kao iskustvo korisno za buduću pravničku karijeru. U pogledu održivosti organizacije stručnih studentskih praksi zapažena je značajna podrška od strane mentora. Naime, devedeset jedan posto (91%) mentora vrlo rado bi nastavilo mentorisati buduće generacije studenata prava. Studenti su također izrazili nedvojbenu podršku daljim organizacijama stručnih studentskih praksi. Devedeset četiri posto (94%) ispitanih studenata smatra kako praksa, na pravnim fakultetima na kojima to već nije⁹, treba postati obavezan dio nastavnog procesa i tako postati dostupna većem broju studenata.

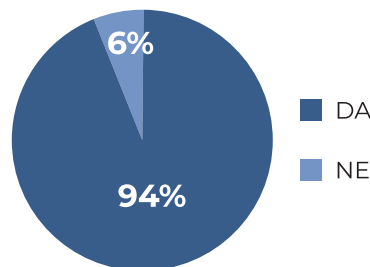
STUDENTSKA PRAKSA JE KORISNO ISKUSTVO ZA BUDUĆU PRAVNIČKU KARIJERU

NASTAVAK SUDJELOVANJA U MENTORIRANJU STUDENATA PRAVA

STUDENTSKA PRAKSA TREBA BITI OMOGUĆENA VEĆEM BROJU STUDENATA I POSTATI OBAVEZNA

⁹ Prema aktuelnom nastavnom planu i programu, obavljanje stručne studentske praksa obaveza je za studente Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru.

4. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJE IZVOĐENJA STUDENTSKIH PRAKSI (PRIJEDLOG MODELA STRUČNE PRAKSE)

U toku procesa organiziranja stručnih studentskih praksi, a u saradnji sa partnerskim pravnim fakultetima, NCSC je organizirao niz okruglih stolova na lokalnom nivou na kojima su učestvovali mentori, koordinatori pravosudnih institucija i pravnih fakulteta kao i studenti koji su uspješno obavili stručnu praksu. Na okruglim stolovima razgovarano je o iskustvu obavljene stručne prakse iz perspektive različitih aktera i poboljšanju realizacije studentskih praksi u skladu sa mogućnostima i potrebama institucionalnih partnera. Kao polazišna osnova za diskusiju poslužilo je prezentiranje rezultata sprovedenih anketa za svaku pojedinačnu lokaciju. Razmjena iskustava koordinatora, mentora i studenata koji su sudjelovali u praksi omogućilo je definiranje najboljeg modela stručne prakse koji bi studentima i mentorima ponudio bolje mogućnosti učenja i razmjene znanja u praktičnom okruženju.

Sljedeće preporuke rezultat su zajedničkog konsenzusa svih učesnika uključenih u organizaciju i realizaciju studentskih praksi u pravosudnim institucijama i advokaturi:

- **PRODUŽENJE TRAJANJA PRAKSE:** Kao primarni način za unapređenje kvalitete stručne studentske prakse predloženo je produženje njenog vremenskog trajanja, u odnosu na prosječno vrijeme trajanja od 15 sati.
- **OBAVLJANJE PRAKSE U VIŠE INSTITUCIJA:** Optimalni model organiziranja stručne prakse je „cirkularni model“ u kojem studenti mogu obavljati praksu u više institucija. Obavljanje prakse u sudu, tužilaštvu i advokatskoj kancelariji pruža sveobuhvatan uvid u način organizacije pravosuđa, nadležnosti pojedinačnih institucija i omogućava potpunije razumijevanje praktične primjene prava u kontekstu krivičnog pravosuđa.
- **USKLAĐIVANJE OBAVEZA MENTORA I STUDENATA:** Kao jedan od izazova u organiziranju uspješnih stručnih praksi identificirana su ograničenja koja se tiču radnih obaveza mentora i nastavnih obaveza studenata. S tim u vezi, predloženo

je da se unapređenje prakse ostvaruje unutar postojećih rješenja predviđenih Okvirnim sporazumom, prvenstveno boljom koordinacijom aktivnosti prakse. Ključno je uspostavljanje saradnje i blagovremene razmjene informacija putem uspostavljenih mehanizama komunikacije između predmetnih profesora/koordinatora pravnog fakulteta i koordinatora pravosudnih institucija.

- **PRILAGOĐAVANJE SADRŽAJA PRAKSI NIVOU ZNANJA STUDENATA:** Sadržaj prakse treba biti prilagođen nivou znanja studenata te je potrebno podržati aktivno učešće studenata u praksi kroz njihovu adekvatnu pripremu. Optimalan model je da stručnu praksu obavljaju studenti koji su stekli prethodna teorijska znanja, a posebno u oblasti prava u okviru koje se obavlja stručna praksa (studenata treće i četvrte godine.) U tom smislu, a nadovezujući se na prethodno iznesen zaključak, potrebno je organizirati pripremne sastanke koordinatora fakulteta, predmetnih profesora i mentora prije početka studentskih praksi kako bi se podijelile konkretne informacije o prethodnom obrazovanju učesnika i potrebama nastavnog procesa.
- **ORGANIZACIJA UVODNIH SASTANAKA UNUTAR PRAVOSUDNE INSTITUCIJE:** Prije početka stručne prakse poželjno je organizirati uvodne sastanke sa mentorima unutar pravosudne institucije/advokatske kancelarije kako bi se osigurao konzistentan pristup u mentorisanju studenata prava, promovisali relevantni resursni materijali i dobre prakse u podučavanju studenata prava.
- **ORGANIZACIJA ORIJENTACIJSKIH SASTANAKA/PREDAVANJA ZA STUDENTE:** Orijehtacijski sastanci/predavanja na pravnim fakultetima kao matičnim institucijama studenata važni su za njihovu adekvatnu pripremu za predstojeću praksu, kao i promovisanje aktivne uloge studenata u toku prakse. Fokus ovih sastanaka/predavanja bio bi na pripremi studenata kroz predstavljanje odgovarajućeg resursnog materijala za studente (Priručnik za studente) kao podrške u pripremi i realizaciji učinkovite studentske prakse. Uz to orijentacijskim sastancima trebali bi imati priliku prisustvovati i studenti koji su prethodno učestvovali u stručnim praksama, a koji će podijeliti svoja iskustva sa studentima kojima predstoji praksa.
- **OBJAVLJIVANJE JAVNOG POZIVA:** Prijava studenata za stručnu praksu treba biti formalizirana i obavljati se putem javnog poziva kojeg objavljuje pravni fakultet. Ovaj postupak treba voditi koordinator pravnog fakulteta, na kojem je da osigura pravovremenu razmjenu relevantnih informacija sa koordinatorom pravosudne institucije/advokatske komore za institucije/advokatske kancelarije u kojima je praksa planirana.
- **AKTIVNA ULOGA KOORDINATORA PRAVNOG FAKULTETA:** Primarna odgovornost za organizaciju prakse je na koordinatoru pravnog fakulteta koji vodi proces dodjele studenata mentorima u skladu sa informacijama koje obezbijedi koordinator pravosudne institucije.

- **PRILAGOĐAVANJE BROJA STUDENATA KAPACITETU INSTITUCIJA:** Broj studenata koji istovremeno obavlja praksu treba biti prilagođen prostornim kapacitetima institucije i raspoloživom broju mentora. U većini institucija preferira se individualni rad studenta i mentora ili rad u manjim grupama studenata. Za pravne fakultete sa većim brojem studenata stručne prakse sa grupom od 20-25 studenata se smatraju optimalnim.
- **VALORIZACIJA UČEŠĆA STUDENATA:** Studentima treba omogućiti sticanje akademskih bodova ili na drugi način valorizirati njihov angažman tokom stručne studentske prakse. Također, studentima bi se trebao dodijeliti certifikat ili drugi dokaz o učešću po završetku stručne prakse koji će omogućiti prepoznavanje njihovog angažmana i stečenih praktičnih pravnih vještina u daljem obrazovanju i procesu zapošljavanja po završetku pravnog fakulteta.
- **POVEZIVANJE UNUTAR PRAVNE PROFESIJE:** Podržava se ideja o organizaciji networking događaja (umrežavanja) od strane pravnih fakulteta što bi koristilo studentima za dalje povezivanje sa praktičarima nakon završetka stručne prakse. Pored benefita za studente, ovakvi događaji jačali bi sinergiju između pravosudne i akademske zajednice kroz uspostavljanje novih vidova saradnje i uključivanje novih naraštaja pravnih profesionalaca u nastavne i vannastavne vidove obrazovanja pravnika.

